

Plekken om bij stil te staan

AUTEUR Femke Meijer

“Iedereen kent wel een bermmonument in zijn omgeving,” stelt cultureel geograaf Vincent Breen in zijn afstudeeronderzoek naar bermmonumenten in Nederland. Een bermmonument is een gedenkteken, meestal een steen of een kruis, die uit behoefte aan iets blijvends wordt opgericht op de plek van een verkeersongeluk met dodelijke afloop. Het onderzoek van Breen is de eerste Nederlandse studie naar dit in Nederland relatief nieuwe en steeds meer voorkomende verschijnsel. Amerikaanse en Australische studies naar ‘roadside monuments’ of ‘roadside crosses’ dienden daarom als theoretisch kader. Breen heeft twaalf van de 98 gelokaliseerde herdenkingsplekken langs de openbare weg in het noorden en oosten van Nederland bestudeerd.

Een bermmonument heeft een publieke functie. Het markeert de plek des onheils.

De toename van het aantal bermmonumenten in Nederland wordt door de auteur uitgelegd als een gevolg van ontkerkelijking en het sterk afgenomen belang van de kerk bij het organiseren van rituelen rond de dood. In Zuid-Europa en Mexico is het plaatsen van bermmonumenten gangbaarder, en het lijkt erop dat het gebruik in samenhang met globaliseringstrends uit deze culturen is overgenomen. Daarnaast vraagt Breen zich af of de opkomst van bermmonumenten wellicht een gevolg is van de toename van de keuze voor crematie, waardoor er voor nabestaanden steeds vaker geen graf is om te bezoeken. Breen onderzoekt de betekenis van het bermmonument voor de oprichters ervan en het private en publieke karakter van de locaties aan de hand van interviews. In twaalf casestudies worden de verhalen achter de herdenkingstekens verteld. Door precieze documentatie van het ongeluk, de nasleep en uiteindelijk het plaatsen van een bermmonument maakt Breen het persoonlijke drama van een plotseling verlies zichtbaar, en deze opzet maakt de scriptie boeiend om te lezen. Om onduidelijke redenen heeft de auteur nagelaten om de sociaal-culturele en religieuze achtergrond van de oprichters in zijn analyse mee te nemen, hoewel dit gezien de veronderstelde samenhang met ontkerkelijking wel logisch was geweest. Het is een gemiste kans om het fenomeen completer in kaart te brengen en zo het onderzoek meer relevantie te geven.

Breen concludeert dat de bermmonumenten meestal worden opgericht door ouders of vrienden van het slachtoffer, dat vrijwel altijd een jongere is. Het bermmonument wordt opgericht ter nagedachtenis aan een verloren dierbare en wordt gezien als een graf dat zo lang mogelijk

moet blijven bestaan. “Wat mij betreft blijft hij zolang staan als ik leef,” aldus een nabestaande. Naast een persoonlijk karakter heeft het bermmonument echter ook een publieke functie, omdat het de plek des onheils markeert. Het dient als een protest tegen de verkeerssituatie, als een waarschuwing voor andere verkeersdeelnemers en tevens als een openbare plek die belangstellenden anoniem kunnen bezoeken.

Voordat een permanent bermmonument opgericht wordt, is er op die locatie eerst een tijdelijke gedenkplaats met bloemen en kaarsen. In de stad ontstaan dit soort tijdelijke spontane herdenkingsplekken ook, maar deze houden op te bestaan zodra de bloemen en kaarsen worden weggehaald. Er wordt geen permanent gedenkteken opgericht. Dit opmerkelijke verschil tussen de rurale en stedelijke context is interessant voor nader onderzoek.

Een ander belangwekkend gegeven is de reactie van lokale overheden op het inrichten van een persoonlijke plaats in de openbare ruimte. Bermmonumenten worden gezien als een storende factor in het landschap, als een plek waar ongewenste samenscholing van jongeren plaatsvindt en als een gevaar voor de verkeersveiligheid. In 2004 zijn door minister Peijs van Verkeer en Waterstaat algemene richtlijnen voor bermmonumenten opgesteld, maar desondanks verschilt de bestaansduur van dergelijke gedenktekens bij gebrek aan duidelijke wetgeving per locatie. Soms worden ze toegestaan voor een bepaalde tijd van vijf jaar, met verlengingsmogelijkheid, en in andere gevallen worden ze gedoogd.

Hoewel nabestaanden er meestal vanuit gaan dat een bermmonument mag blijven bestaan zolang als zij dat willen, is er langs de Nederlandse wegen formeel geen ruimte voor permanente herdenkingsplekken. Anders zijn de plekken ter nagedachtenis op het internet, die evenals bermmonumenten de laatste jaren sterk in opkomst zijn. Op die virtuele plaatsen kunnen mensen hun dierbaren herdenken zonder beperkingen van ruimte en tijd.

Vincent Breen (2006) *Bermmonumenten. Plekken om bij stil te staan*. Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Culturele Geografie.